

Pontosán kilencven éve jelent meg Gelléri Andor Endre (1906–1945) első novellája *Az Estben (Trombitálnék)*, melyet még négy kötetben 129 követt. Igen karcsú életmű, nem véletlen, hogy minden újabb felbukkanó, könyv alakban ki nem adott rövidprózai alkotására odafigyelünk.

A tragikusan rövid életű író, a háború ártatlan áldozata egy szemtanú vallomása szerint a felszabadító amerikai hadsereg húskonzervjétől pusztult el, az örökös éhezéstől meggyengült szervezet nem bírta a hirtelen jött kalóriabőveléssel: sok munkaszolgálatos és táborlakó járt így.

Már soha nem tudjuk meg, mit veszítettünk korai halálával, de minden bizonnyal egy remek szatirikus életművet is. Hiszen Gelléri nemcsak az élet kisemmizettjeiről írt, hanem a mindennapok (tragik)komédiáiról, szatirikus apróságairól; két ilyen, eddig kötetben ki nem adott, lappangó humoros írását mutatjuk be olvasóinknak.

Urbán László

imakönyv, több tucat rózsafüzér s mindenféle Krisztus-képecske, amelyeket a tiszteletes ur a gyerkőcöknek osztogatott szét, azonfelül pedig, – a majom.

A bíró gyorsan intézkedett, mondván, ami a szent dolgokat illeti, legyen a legközelebbi papé, mire a helyettes egyházi közbeszólt alázatosan:

– S a majom?

Erre Szvetozárnak nyilván a homályosabb oldala így szólt hivatalos nyelven:

– A majom ölessék le és süttessék meg.

Erre már kijöttek szemünk üregeikből, mint róka a lyukából a nagy bámulatban. Az egyházi is hümmögött, mint aki azt mondja, hogy a füle fáj, nem hallja jól, majd halkán, mint a tanulógyermek, aki nem akarja elfelejteni a leckét, motyogni kezdte:

Gelléri Andor Endre

Majompecsenye

Hol ettem én majompecsenyét.

– A tót felföldön.

Élt ott egy bizonyos Kruzsina tiszteletes ur, aki fekete sipkácskát viselt a fején. Hosszu pipája volt és egy olyan térdig érő majma, akinek a kezét nyujtotta, ha sétálni ment vele a kertbe. Mi gyerekek csak figyeltük, hogy miféle beszéd folyik köztük. De amint a helybeli tanító megmagyarázta, a pap ur görögül beszélt a majomhoz, az meg csak nyikorgott, mint cipő a hivatalnok lábán. Nappal nem volt ebben a sétában semmi csodálatos. De amikor a gyönyörű teli hold feljött, mint tükör az égre és még a sírköveknek is rozmaringszaga támadt a temetőben, hát ilyenkor bizony nem értette senki, hogy lehet majommal társalogni holdfényben. Viszont ám Munci-Funci, a majom sok derék szolgálatot tudott tenni a tiszteletes urnak: például vitte neki a pipáját, vagy ellopta a sipkáját, felfutott vele a legmagasabb fák tetejére, aztán meg hirtelen visszahozta neki. Ennek a tiszteletes urnak a sors kegyelméből csakhamar vége lett. S ezáltal a falura maradt a Munci-Funci. Akkor nagyhasu bírónk volt nekünk: a Szvetozár bácsi. Azt mondták róla, hogy ő az egyik felére józan, de a másik szemére vaksi és a fél koponyájára bolond. Így lett szólás-mondás nálunk, hogy jobbról ígért-e Szvetozár bíró valamit, vagy balról? A helyettes egyházi elébe ment azzal a listával, amely felölelte a tiszteletes ur hagyatékát. Volt száz

– Ölessék le és süttessék meg! Nagyságos bíró ur, – fordult végre egyenesen Szvetozárhoz – ki ölje le ezt a pondró állatot?...

Mire még közbekiáltott Pancsákné, a kofás-asszony:

– Azt minek az, bíró uram?

– Mert megmondatik, népességem, – felelte recsegő hangon a bíró – vegyétek tudomásul, hogy a majomhus volt ósapánk eledele. Attól mi eltántorultunk s ezért van korai halálunk. Aki majomhust eszik, az soha meg nem halatkozik.

Mivel a falunkban mindig is haldokolt legalább egy-két ember, az ilyesfajta rokonsága azonnal nagy küzdelembe kezdett, hogy hát rajta: le kell ölni, meg kell sütni a majmot, hadd meneküljön meg Józsi bácsi: ne nyelje el a sir Kati nénit; nekem is van beteg gyeregem; én is sokáig akarok élni, mondta egy nyolcvanéves juhásztor. Az egész népség megéhezett a szegényke majomra, aki csak állt, kezét a szintén nekivaduló egyházfi kezében tartva és mivel a finom uri, görög nyelvhez volt szokva, biztos nem értett sokat a mi tót locsogásunkból. De azt mondja egyszerre Ancsura néném:

– No né, no né, népek, sir a majom.

Eközben Szvetozár megint megnyilvánult:

– Hiszen erről van szó, a majom – ördög; az ördög soha se hal meg, most pedig sir, hogy ő meghal, ml pediglen általa örökké élünk.

Ekkor felszólította a hentességgel foglalkozó Domanovot, hogy tegyen a majommal úgy, mintha disznó volna s ha van rajta elég szalonna, azt füstölje be, azt kapják majd télen át a heptikások, a sonkája is jusson ugyanerre a sorsra, maga a velő pedig tojással szolgáljon a községi előljáróság esze fejlesztésére. A majmot csakhamar legyilkolták az egyik fészkerben; úgy sikoltott az, mintha a Belzebub nyakát vágták volna el és Domanov fölfogta egy vederben minden vérét s még hét nap mulva is árulgatta stampedliját 10 krajcárért. Persze az egész majom nem volt akkora, hogy valami sok jutott volna a falu 300 emberének, – Szvetozár bíró vállalta a főosztó szerepét, miután általam irigyelve bekebelezte magába az egész községi tanács részére fenntartott majomvelőt tojással. Én a majom alsóbb részéből kaptam egy akkora falatot, mint a madár feje. Mikor lenyeltem, egyszerre csak elkezdtem ugrálni-bugrálni, felszaladtam a fára, lefutottam róla és mekegtem, mint valami majom-bakkecske. De hát nem egészen csak én voltam így a hatással. Estére az egész falu a fán volt, szaladgált, nyifogott (még az is lehet, hogy a fa tetejéről mérte a bort Bubián, a kocsmáros).

A következő hetekben is előfordult nálunk, hogy valakiféle egyszerre csak nyifogni kezdett s felszaladt a fára, a társa meg a szomszédosra, mire az egyik ezt kiabálta, hogy: „Hencsem”; erre a másik meg visszavágta: „Pencsem” – s így ment ez egészen addig, amíg csak tovább nem dagadtak a dolgok. – Ugyanis a szoloviciaiak úgy belejöttek a majmászatba, hogy azt kezdték híresztelni, miszerint leverhetetlenné vált általuk a tót föld, mert a szoloviciaiaknak megölhetetlen a létezésük. Volt is olyan fene nagy szoloviciai henccegés két évig, hogy akit kidobtak minden sorozáson, még az is tábornoknak képzelte magát.

Én azóta elkerültem onnan, de hogy a majompecsenye nem hiáavaló, arra bizonyosság az az ezerhét asszony, akinek kissé odahókoltam, mint mondhatnám: majomfuttában.

A Pesti Hírlap Vasárnapja, 1936. I. 24.

Szeánsz

Ha én lencsét eszek, mindig megerősödök a hitemben. Most is bevettem belőle, hogy teljesen szeánszos legyek, vagy mi a fene! Ugyanis Urik Borbála, a harmonikakészítő felesége azt mondta, hogy csak jöjjenek el velem a Gyorskocsi uccába, ott, ha kíváncsi vagyok, mit csinál az én drága Elzusom a másvilágon, hát megtudhatom.

Már sok mindent megláttam, és kitudtam, persze, fúrt, hogy mit tehet az én Elzám odaát, a fekete földön – miféle állást kapott, talán söpri az angyalportát, vagy tisztogatja a csillagot? Egyáltalán, kíváncsi az ember, hogy mi lesz belőle az éjszakában.

Már aki férfi volt valaha, az tudja, hogy a Gyorskocsi ucca lila! Hogy ottan, ej, no, satöbbi! Most meg fekete, lecsavart itt minden. Az ember tapogat. De Amália, Mancsura, Mancsi! darus kis testetek helyett csak a levegő! s az huzatos, nyálas, mint a csiga teste!

S akkor kijön a Vidrétiné és Popcsek, a pirosorrú, aki valamikor egymaga megivott öt litert. Szintén lábhegyen lépkednek.

A szeánszos szoba halk. Mintha pók szőné a csendet. Gyertyák égnek a gyászban. Ezek a lángok is olyanok, mintha zokognának. Az ablakon, kívül, sír a szél. Lépek és egyszerre csak macska lesz a padló és nyávog. S cipőm alól, ebadta boszorkányhelye, kiugrik egy fekete kandúr. A szobán átröppen egy fekete holló. Már csak azt lesem, hogy mikor jön elő rágcsálva valami csontváz és orron pöcköl. S ami nagy sóhajtás van itten! Leányzó, asszony, néember, banya, hú, hú, nagyot lélegzik, fulladoz. Hogy egészen el ne vesszen, kifújom kissé az orrom, de erre Vidrétiné azt súgja: – Csendesebben, jövevény!

Elzám! Sokszor húztam a hajad, hozzádvágtam a cipőm, kizavartalak az ágyból, ha mással jöttem haza; sorsod olyan volt, mint zivatar, dehát, ha józan lettem, mégis csak meg-megcirógattalak és elbeszéltem. kivel csaltalak meg és adtam néked vigaszul egy ötöst. De Elzuskám, te rossz helyen lehetsz most, ha ez itten a túlvilágiasság előcsarnoka!

– Csak tiszta gondolat – suttogetta orromba egy néember. – A Belzebúb nyifog, orrodon patak, lábodon sömör, testeden guta és vágyadban lépfene.

S minő hangon kenték ezt a fülemhez! Aztán elfújták a gyertyát.

Gondoltam, ha így megy ez tovább, még én is beszélni kezdek, miként a szú a balzsamok haván... hát inkább csak feltúrrom a bátorságomat, figyelek, na, megálljatok.

Ekkor fölállt egy kicsi gömbölyű. – Összegyűltünk – mondta –, hogy kinyisuk az ég kapuját.

No, gondoltam, most aztán lesek. Ha valami macska lesz a szellem, elkezdek én úgy ugatni, hogy szétszalad ez a bambusz társaság.

– Érzed – suttogetta ekkor a fő kolompos, Márta testvér –, érzed, csikordul a kapu, kilincs nélkül nyílik az ajtó.

– Kristófné, térj a körünkbe – sipította Vidrétiné.

– Esengve várunk – zümmögé a kar.

– Ó, drága férjem – sikoltá a megszállt cseléd –, ó, Miklóskám, tévelyegsz, az út a bokor.

– Adjatok ceruzát neki – morgolta a főmufti.

S ekkor szinte levegő lett az asztal, rajta szállongott a papír, a ceruza meg magától írta, prühaha, még suttozta is: A spiritusz, a spiritusz a Kleintől.

– A spirituszt a Kleinéktől vette – magyarázta halkán a fő-fő.

Én meg lestem, hogy hol áll tűzben az a megjelenni kényszerített Krisztófné, aztán mivel nem láttam sehol, tájékozatlanságomban megfogtam egy hölgy meleg derekát. Mire az felkiáltott: – Markolásznak! oh tisztességem. Erre megfogtak engem is hátulról, fölemeltek s mire magamhoz tértem, már kint is voltam.

– Távozz Pirók – mondta Popcsek, ezelőtti jóbarátom –, ez itt nem az Engel táncterem.

– Ebadta – ripakodott rám még –, zavarod szeánszunkat.

S ezzel kilökött.

Persze, körülnéztem. Nem ismerem a halált, hát lehet, hogy járkál, talán többedmagával is. Figyeltem a Gyorskocsi uccát végig, hátha innen jön egy szellem vagy amonnan, árnyékból, kapualjból, égből. Tudja a fene, hol van elbújva az, ami nincsen. Ám azért nem sikerült meglátnom a semmit. Csak egy kis hölgyet, no, a piszeorrú Macát. Azzal betértünk a „Boldog órák” csapszékbe s mikor már javában voltunk, azt mondtam Macának, fogd meg az orrom, mire megfogta hatalmasan, én meg az övét s így tovább. Fújd le a gyertyust, parancsoltam. Kialudt is minden. S akkor csendben azt mondtam, daloljuk, hogy: török pasa, nagy a hasa, kicsi a pipája.

*Török pasa,
nagy a hasa,
kicsi a pipája*

s erre, bot legyenek, ha nem igaz, fölkélt az asztal fenyegetően a levegőbe, ide-oda vonogatta magát, mint a leány s aki tud a poharak s az üvegek nyelvén, az hallhatta, amint mondta: Pi-rók. – Pi-rók – pityeregsz? Még azt is mondta nekem a végén asszonyi nyelven: ne turkálj ott – s valaki úgy hátba vágott, hogy kiesett a számból az imádság. Az Elzus szelleme volt rubintsöprűvel.

Népszava, 1941. júl. 20.